

زن و مدیریت خانواده از منظر آیات و روایات^۱

چکیده

خانواده اولین واحد اجتماعی است که با پیوند زن و مرد تشکیل می شود و با تولد فرزندان بر تعداد اعضای آن افزوده می گردد. زن مهمترین شخصی است که می تواند از دامن خود افرادی را به جامعه تحویل دهد که از برکاتش جامعه ها به استقامت و ارزشهای والای انسانی کشیده شوند. مدیریت به برنامه ریزی دقیق در خانواده با شیوه مدیریتی خاص که زن آن را ایجاد می کند خانواده را به رشد و تعالی می رساند. در منابع روایی و تفسیری سرپرستی خانواده را به عهده مرد گذاشته و او را در عرصه خانوادگی قوام و حاکم قرار داده است و در عین حال توانائیهای زن را نادیده نگرفته و مسئولیت مدیریت داخلی کانون خانواده را به او سپرده است. متأسفانه امروزه اختلال در نظام مقدس خانواده و بی اعتنائی به اصول و ارزشهای آن و تأثیر مخربی که در جامعه ایجاد می کند اهمیت و ضرورت آن را دو چندان می کند. مقاله حاضر به روش کتابخانه ای به دنبال پاسخ به این پرسش هست که مدیریت زن در خانواده از منظر آیات و روایات چیست؟ خانواده، مقدس ترین مکان برای رشد انسان ها و مکتب تربیتی برای اداره امور اجتماعی به حساب می آید کسانی که در این آموزشگاه، با اصول صحیح انسانی تربیت گردند، بدون تردید در اصلاح خود و جامعه خود می توانند نقش اساسی داشته باشند. نقش مادر، در رشد و تکامل تربیت شدگان اعضای خانواده، فوق العاده بیشتر است و لذا هرچه مدیریت و آگاهی او در این زمینه مطلوب باشد، فارغ التحصیلان آن کانون به همان نسبت ارزشمند خواهند بود. در این مقاله ابتدا به جنبه های مدیریت عاطفی زن و سپس به مدیریت اقتصادی زن در خانواده پرداخته می شود.

کلید واژه ها: خانواده، زن، مدیریت

مقدمه

^۱ . کلثوم رجبی، طلبه سطح ۳ موسسه آموزش عالی حوزوی زینبیه، krajabi2000@gmail.com

خداوند اساس نظام خلقت را بر اساس زوجیت قرار داده است. در آیین اسلام به تکامل کائنات به ویژه انسان، در سایه زوجیت توجه خاصی شده است. و این زوج ستون اصلی حیاتی ترین نهاد اجتماعی، یعنی خانواده را تشکیل می دهند. خانواده به عنوان رکن اصلی جوامع بشری و البته سرنوشت ساز ترین آن ها همواره مورد توجه بوده است. زنان به عنوان نیمی از پیکره اجتماع و مهمترین عامل انتقال ارزش ها در خانواده به عنوان واحد تشکیل دهنده اجتماع، از نقش و جایگاه مهمی در عرصه های اجتماعی برخوردارند. فاطمه زهرا سلام الله علیها از یک سو به جهت انتساب ایشان به خاتم پیامبران صلی الله علیه و آله همسر امامت و مادر ولایت و از سوی دیگر برجستگی های شخصیتی که در وجود ایشان دیده می شود و ایشان را به عنوان الگو مطرح می سازد. حائز اهمیت است. ایشان با مدیریت دقیق و حساب شده خانواده متعالی در اسلام را پدید آوردند. مدیریت به مفهوم برنامه ریزی و سازمان دهی و مشارکت عمومی تمامی اعضای خانواده به خصوص زنان می باشد. نقش مدیریتی زن در ابعاد عاطفی و اقتصادی تأثیر به سزایی در جهت رشد و شکوفایی استعداد اعضای خانواده دارد و موجب استحکام خانواده و ایجاد جامعه ای سالم می شود.

واکاوی معنای لغوی و اصطلاحی کلید واژه ها

خانواده: اهل لغت خانواده را اسره، عائله (سعیدی، ۱۳۵۸، ص ۳۱۲) خاندان، تبار، اهل خانه از پدر و مادر و فرزندان و توابع می داند. (شیرازی، صالح، مراد حاصل، ۱۳۸۹، ص ۲۳۹) کوچکترین واحد اجتماعی که شامل پدر، مادر، فرزندان آن هاست، تیره، خاندان، دودمان، فامیل است. از آن چه بیان شد می توان گفت که خانواده کوچکترین واحد اجتماعی و شامل اهل خانه پدر و مادر و فرزندان،... می باشد.

مدیریت: گرداننده، آن که می گرداند، اداره کننده، کسی که کاری را اداره می کند. (دهخدا، ج ۱۳، ص

۲۰۵۶۲)

مصدر جعلی است به معنای فرایند به کارگیری موثر منابع انسانی و امکانات مادی برای تحقق اهداف سازمانی (توکلی، ۱۳۸۳، ص ۱۶) از آن چه بیان شد می توان گفت مدیریت به برنامه ریزی دقیق در خانواده که با شیوه مدیریتی خاص که زن آن را ایجاد می کند و خانواده را به رشد و تعالی می رساند. در این پژوهش به بررسی نقش مدیریتی زن به معنای نگهدارنده امکانات و عواطف، پرورش استعدادها و انرژی های موجود در خانواده و هدایت آنها در جهت تعالی و رشد و شکوفایی استعداد اعضای خانواده که ثمره آن استحکام بنیان های خانواده و ایجاد جامعه ای سالم می باشد.

مدیریت عاطفی زن در خانواده

ایجاد آرامش خاطر در خانواده، وظیفه اساسی همسران است، ولی با توجه به آیات و روایات می توان به نقش محوری و برجسته زن در ایجاد آرامش پی برد. به همین دلیل اگر چه قرآن می فرماید: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ آيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ»؛ و از نشانه های او اینکه از [نوع] خودتان همسرانی برای شما آفرید تا بدانها آرام گیرید، و میانتان دوستی و رحمت نهاد. آری، در این [نعمت] برای مردمی که می اندیشند قطعاً نشانه هایی است» (سوره روم (۳۰)، آیه ۲۱) زن و مرد را مایه آرامش خاطر یکدیگر معرفی می شوند؛ اما در جای دیگر قرآن آمده «هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا فَلَمَّا تَغَشَّاهَا خُدا آن کسی است که شما را از یک تن تنها آفرید. و جفت او را از خود او قرار داد تا در کنار او بیسایید. (سوره اعراف (۷)، آیه ۱۸۹) روشن است که در آیه شریفه مراد از زوج زنان هستند و سکونت حاصله از مصاحبت با آنان برای مردان مطرح است. (طباطبایی، ۱۳۶۳، ج ۸، ص ۳۷۴)

ذکر اختصاصی این نکته درباره زنان، احتمالاً ناظر به نقش برجسته و محوریت آنان در ایجاد آرامش در کانون خانواده می باشد. چنانچه در جریان چگونگی آفرینش حوا، حضرت آدم علیه السلام همان

گونه که در روایات آمده، نزدیکی و نگاه آدم به حوا مایه انس او شده است و خداوند نیز همین اصل را پایه برقراری ارتباط آنها قرار داد. از این رو زنان نقش محوری و اصیلی در تأمین آرامش خاطر در کانون خانواده دارند و این مسئولیتی است که آفرینش بر عهده آنان گذاشته است اسماعیلی تاجیک، ۱۳۸۰، ص ۵۳) جهت اعمال مدیریت عاطفی در خانواده زنان می توانند رفتارهایی را مورد توجه خاص قرار دهند که به برخی از آنها اشاره می شود.

۱. احترام و تکریم شوهر

یکی از مصادیق عاطفی زن در برابر همسر، احترام به او می باشد. نقش احترام در روابط میان انسانها همانند نقش محافظ است که بسیاری از آفت ها را رفع می کند و آنها را از آسیب مصون می دارد. در زندگی زنا شویی نقش محبت و اظهار عواطف بیشتر مناسب ساختار روانی و جسمی زن است، احساس دلگرمی و اطمینان خاطر را شوهر باید در فضای خانواده ایجاد کند. امام محمد باقر علیه السلام فرمودند: «جِهَادُ الْمَرْأَةِ حُسْنُ التَّبَعْلِ؛ جهاد زن نیکو شوهر داری است» (کلینی، ج ۵، ۱۴۰۷ ق، ص ۹)

سپاس از زحمات مرد، با محبت و مهربانی با او سخن گفتن، پذیرایی عاشقانه از وی، استقبال از او به وقت آمدن، بدرقه او به وقت رفتن آرایش و زینت و خوب پوشیدن برای او، اداره امور زندگی به نحو شایسته و مناسب و امثال این امور که رسول اسلام و امامان معصوم به عنوان وظیفه زن در برابر شوهر معین فرموده اند. زن بایستی دقت داشته باشد که احترام او نسبت به شوهر یک نیاز روانی و عامل علاقه و محبت بیشتر شوهر نسبت به اوست.

امام محمد باقر علیه السلام فرمودند: «زن در حریم حضرت حق شفيعی با قدرت تر و نجات دهنده تر از رضایت شوهر ندارد» جلب رضایت شوهر از جانب زن از اهمیت بالایی برخوردار است و زمینه

آرامش روحی مرد را فراهم می کند و او را در برابر مشکلات موجود در زندگی تواناتر می کند. امام جعفر صادق علیه السلام فرمودند: «گروهی خدمت رسول اکرم آمدند، عرضه داشتند مردمی را دیدیم که برای بزرگان شان سجده می کردند، شما هم به ما چنین اجازه ای می دهید؛ فرمود: نه، اگر بنا بود چنین دستوری بدهم می گفتم زن برای شوهر سجده کند»

بنابراین زن با مدیریت عاطفی حفظ حرمت و شخصیت شوهر را در گرو احترامی می داند که در برخورد با یکدیگر ظاهر می شود با رعایت این مساله در خانواده باعث انس و الفت بیشتر در بین اعضای خانواده و گرمی روابط آنها می شود. (انصاریان، ۱۳۷۵، ص ۳۸۲)

۲. اظهار عشق و علاقه نسبت به شوهر

به طور طبیعی، هر کس همسر خود را دوست دارد و اظهار عشق و محبت نسبت به او موجب می شود؛ دوستی آنان استوارتر شود و پیوند خانوادگی شان تحکیم یابد. زن مدیر و شایسته شوهرش را تشنه محبت و دوستی خود می داند و دل او به محبت همسرش زنده می باشد. اگر شوهر محبوب واقعی زنش نباشد، احساس بی کسی، تنهایی و غربت می کند و همیشه پژمرده، غمگین و ناراحت و مضطرب است. لیکن زن نیک اندیش و مهربان، محبت و دوستی خود را نسبت به شوهرش به زبان آورده و عشق و علاقه خود را در قالب واژه های زیبا و پر مفهوم ابراز می کند.

زن با مدیریت عاطفی خاص خود با ابراز عشق و علاقه نسبت به شوهرش، دل او را همیشه شاداب و خرم نگه می دارد و به کسب و کار و زندگی علاقمند و دلگرم و امیدوارش می نماید و مانند سکوی پرتاب، شوهرش را به عالی ترین مقامات علمی، معنوی، اقتصادی و اجتماعی ارتقا ی دهد و زمینه رشد و شکوفایی او را در همه کارها فراهم می نماید. و شوهر نیز با این رفتار نیکو و شایسته همسر، برای تأمین سعادت و رفاه خانواده تا سر حد فداکاری کوشش می کند و همچنین چنین مردی کمتر به امراض روحی و روانی مبتلا می گردد.

حضرت علی (ع) فرمودند: «جُمِعَ خَيْرُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فِي كِتْمَانِ السِّرِّ وَ مُصَادَقَةِ الْأَخْيَارِ وَ جُمِعَ الشَّرُّ فِي الْإِذَاعَةِ وَ مُوَاخَاةِ الْأَشْرَارِ؛ خویبهای دنیا و آخرت در دو چیز جمع است، راز نگهداری و دوستی با خوبان، و تمام بدیها در دو چیز جمع شده است: فاش کردن اسرار و دوستی با اشرار» (مجلسی، ج ۷۱، ۱۴۰۳ق، ص ۱۷۸)

بنابراین زن با مدیریت راز نگهداری در امور اقتصادی تمام تلاش خود را در بهبود هرچه بیشتر کانون خانواده انجام می دهد و نقش تعیین کننده ای در تعادل و سلامت خانواده دارد.

۴. کمک به شوهر

زن شایسته و مدیر همیشه کمک کار شوهر است سعی دارد موجبات رشد شوهرش را فراهم نماید. اگر شوهرش در مسیر تحصیل است، موقعیت تحصیلش را زمینه سازی می کند: مثلاً اگر شرایط ایجاب می کند شوهر در خانه بماند و مطالعه کند زن سعی کند در این راه به وی کمک کند و او را به ادامه تحصیل و آموزش تشویق نماید. (قائمی، ۱۳۷۸ص ۱۵۳)

اگر انجام کارها و امور داخل و خارج منزل را متناسب با توان وامکانات هر یک، با تفاهم و تقسیمی منطقی برعهده گیرند، نه تنها از صمیمیت آنها نمی کاهد بلکه زندگانی را از آرامش بیشتری برخوردار می سازد.

زن با مدیریت تقسیم کار و کمک کردن به همسر سعی می کند کانون خانواده را محیطی آرام و با نشاط سازد بدین گونه که هر وقت یکی از آنان از اجتماع صدمه و آزاری می بیند با وارد شدن به محیط خانه و یافتن آرامش در کنار همسر، فراز نشیبهای زندگی بر وی آسان می شود. و خود را و به شوهر کمک کند، هم به زندگی شوهر سامان بخشیده و هم به خود و فرزندانش کمک رسانده و در پیشگاه

خداوند متعال سر بلند می شود و این موضوع می تواند پایه حل بسیاری از مشکلات خانواده باشد، زن می تواند به جرأت همسر بیفزاید تا به مشکلات غلبه کند. (یعقوبی ۱۳۷۹، ص ۱۳۷)

بنابراین زن با مدیریت کمک کردن به شوهر سعی در برآوردن نیازهای اعضای خانواده دارد و مسائل زندگی را با همت و تلاش خود سامان می دهد و خانواده را در مسیر موفقیت پیشقدم می کند.

۵. سپاس گذاری

داشتن روحیه سپاس گذاری و تشکر، باعث محبوبیت مرد می شود. و گرمی خاصی به زندگی می بخشد. انسان مال را برای رفاه و آسایش خویش می خواهد و به آن علاقمند است. اگر به کسی احسان کرد و مالی را در اختیار او قرار داد، انتظار دارد قدردانی شود. اگر مورد سپاس گذاری قرار گرفت به نیکوکاری و احسان تشویق می شود و با تکرار آن ممکن است کم کم به صورت یک خوی طبیعی و عادت ثانوی تبدیل گردد.

حق شناسی و شکرگزاری از اخلاق پسندیده به حساب می آید و بزرگترین رمز جلب احسان می باشد. حتی خداوند بزرگ هم که نیازی به دیگران ندارد، سپاس گذاری از نعمتهایش را شرط ادامه نعمات شمرده و می فرماید: «لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ؛ اگر سپاس گذاری کنید نعمتهایم را افزون می کنم» (سوره ابراهیم (۱۴)، آیه ۷) شوهر خانواده هم از قدردانی خوشش می آید، و وقتی هزینه زندگی را تأمین می کند این عمل را یک وظیفه اخلاقی و شرعی محسوب می دارد و از انجام دادن آن لذت می برد، لیکن انتظار دارد که وجودش را مغتنم شمارند و از ثمره کارهایش قدردانی کنند. (امینی، ۱۳۷۸، ص ۵۵)

بنابراین زن با نادیده گرفتن احسان و نیکی شوهر خود، باعث زوال نعمت و نابودی کارهای نیک همسر خود می گردد؛ پس زن با مدیریت قدر دانی و سپاس گزاری در استحکام و استمرار روابط صمیمانه و محبت آمیز در خانواده نقش به سزایی ایفا می کند.

نتیجه

خانواده هسته اصلی و نهادی است که با ازدواج زن و مرد شکل می گیرد و با تولد فرزندان تعداد اعضای آن افزوده می شود. آموزه های دین، سبک خاصی از مدیریت زن در خانواده را معرفی کرده است که با پای بندی به آن، کانون خانواده در فراز و نشیب های جامعه هرگز دچار لغزش و تزلزل نمی شود بلکه با بیان برتری های الگوی اسلامی و پیروی از آن ها امنیت و آرامش را در خانواده نهادینه می کند. زن نقش مهمی در به وجود آمدن جامعه سالم دارد. زن با مدیریت ویژه در ابعاد عاطفی که شامل احترام و تکریم شوهر، اظهار عشق و علاقه نسبت به شوهر، اطاعت پذیری از شوهر، پشتیبانی از شوهر، خوش اخلاقی زن و نقش مدیریتی زن در مشاوره و همفکری و ابعاد اقتصادی که شامل قناعت، حفظ امانت، راز نگهداری زن خانه، کمک به شوهر، سپاس گذاری موجب تحکیم و پایداری خانواده شده و جامعه به رشد و تعالی می رسد.

فهرست منابع

*قران کریم

*نهج البلاغه

۱. اسحاقی حسین ، زندگی در سایه فرهنگ پویا، قم، خادم الرضا، ۱۳۹۰

۲. اسماعیلی تاجیک ، عزیزالله، تعادل و استحکام خانواده، کتاب اول آموزش خانواده، انتشارات

انجمن اولیا و مربیان، ۱۳۸۰

۳. اسماعیلی یزدی عباس ، فرهنگ تربیت، چ ۱، قم، انتشارات دلیل ما، ۱۳۹۰
۴. امام خمینی روح الله، صحیفه، ج ۱۶، قم، موسسه فرهنگی، ۱۳۷۲
۵. امینی ابراهیم ، آیین همسر داری، تهران، انتشارات اسلامی، ۱۳۷۸
۶. انصاریان حسین ، نظام خانواده در اسلام، چ ۲، قم، انتشارات ام ابیها، ۱۳۷۵
۷. تمیمی آمدی عبدالواحد بن محمد، غرر الحکم و درر الکلم، ج ۱، قم، دارالکتاب الاسلامی، ۱۴۱۰ ق
۸. توکلی عبدالله ، اصول و مبانی مدیریت پژوهشکده تحقیقات اسلامی، ۱۳۸۳
۹. جوادی آملی عبدالله ، زن در آئینه جمال و جلال، قم، مرکز نشر فرهنگی اسراء، ۱۳۷۴
۱۰. دهخدا علی اکبر ، لغتنامه، ج ۱۳، ص ۲۰۵۶۲
۱۱. سعیدی سعید ، فرهنگ تاج المعاجم ، چ ۱، قم: نشر ادیان، ۱۳۵۸
۱۲. شیرازی رضا ، حسین صالح، مهدی مراد حاصل، فرهنگنامه مفید، ج ۲، چ ۳، تهران، انتشارات پیام آزادی، ۱۳۸۹
۱۳. طباطبایی محمد حسین ، تفسیر المیزان، ج ۸، قم، انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین، ۱۳۶۳
۱۴. عبید بتلا ، مجموعه مقالات تأملی بر جایگاه زن از دیدگاه امام خمینی ره، ج ۲، چ ۱، کمیته تبلیغات و انتشارات ستاد ۱۳۷۸
۱۵. عیسی زاده عیسی ، خانواده قرانی، چ ۳، قم، موسسه بوستان کتاب، ۱۳۹۰
۱۶. غلامحسین نازنین ، مقاله نقش زن در خانواده، مجموعه مقالات تأملی بر جایگاه زن از دیدگاه امام خمینی ره، ج ۲، چ ۱، کمیته تبلیغات و انتشارات ستاد ۱۳۷۸
۱۷. فضل الله محمد حسین ، شیوه همسر داری، چ ۱، بی جا، انتشارات پیام آزادی، ۱۳۷۳
۱۸. قائمی علی ، نظام حیات خانواده در اسلام، تهران، انتشارات اسلامی، ۱۳۷۸
۱۹. کلینی محمد بن یعقوب ، الکافی، ج ۵، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷ ق
۲۰. کلینی محمد بن یعقوب ، گزیده کافی، ج ۶، تهران، مرکز انتشارات علمی و فرهنگی

۲۱. کوهی محمد رضا ، آسیب شناسی شخصیت و محبوبیت زن، چ ۵، قم، انتشارات مشهور، ۱۳۸۷
۲۲. مجلسی محمد باقر ، بحار الانوار، ج ۷۱، بیروت، داراحیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ ق
۲۳. محدثی جواد ، راه زندگی، چ ۹، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۱
۲۴. مظاهری حسین ، خانواده در اسلام، قم، انتشارات شفق، ۱۳۶۴
۳۰. محمودی الیگودرزی امیر ملک ، راهنمای خانواده، چ ۶۷، قم، انتشارات منشور وحی، ۱۳۹۵
۳۱. موسسه فرهنگی قدر ولایت، کارکرد زن در خانه و خانواده، چ ۱، موسسه فرهنگی قدر ولایت، ۱۳۸۷
۳۲. هدایتی فخر داود ابوالفضل ، مسئولیت مادر بودن، چ ۲، قم، نگاه آشنا، ۱۳۸۳
۳۳. یعقوبی رضوان ، زن از دیدگاه ادیان و مکاتب، تهران، انتشارات نصایح، ۱۳۷۹